

що спонукає клієнта до укладання корупційної угоди є прагнення зменшити рівень власних трансакційних витрат бюрократичних процедур.

Література.

1. La Porta R., Lopez-De-Silanes F., Shleifer A., Vishny R.W. The Quality of Government // The Journal of Law, Economics and Organization. – 1999. – Vol.15, №1. – P. 222-279.
2. Sandholtz W., Gray M. International Integration and National Corruption // International Organization. – 2003. – Vol.57, №4. – P.761-800.
3. Sandholtz W., Taagepera R. Corruption, Culture, and Communism // International Review of Sociology. – 2005. – Vol.15, №1. – P.109-131.
4. Мілер В., Гределанд О., Кошечкіна Т. Звичаєва корупція? Громадяни та уряд у пост-

комуністичній Європі/Пер. з англійської. – К: «К.І.С.», 2004. – 328 с.

5. Роуз-Аккерман С. Коррупция и государство. Причины, следствия, реформы: Пер. с англ. Алякринского О.А. – М.: Логос, 2003. – 356 с.

6. Transparency International's Bribe Payers Survey 2006.

7. Transparency International Corruption Perceptions Index. 2006.

8. Абрамов Ф.В. Трансакційні витрати корупційної угоди // Вісник Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Збірник наукових праць. Тематичний випуск «Технічний прогрес і ефективність виробництва». – Харків: НТУ «ХПІ», 2005, – № 1. – С.273-282.

Статья поступила в редакцию 10.01.2007

В.М. РОМЕНСЬКА,

Донецький державний інститут шкільного інтелекту

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР НЕФОРМАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

...країна зі всіма інститутами належить народу, який населяє її...

Авраам Лінкольн

Складність сучасної соціально-економічної системи світу поряд з глобальними проблемами і міжінституціональними протиріччями посилює дезінтеграцію суспільства і констатує розквіт неформальної економіки. В коло інтересів останньої залучено розпорядження національними багатствами на засадах приватної підприємницької діяльності, що загострює питання економічної свободи поряд з контролем держави.

Сучасний ринок демонструє недосконалу конкуренцію поряд зі складною системою економічних відносин, які потребують якісних соціально-економічних трансформацій, в якості рушійних сил і факторів цілеспрямованого розвитку суспільства.

Відновлення економіки в сучасному світі в якості інструмента вирішення соціальних проблем надзвичайно актуально. Сьогодні гостро відчувається спорідненість проблем субординації місцевого рівня з міжнародним рівнем регулювання економічних відносин. Натомість теоретичні і інституціональні конструкції концептуальної призми економіки не визначають природу сучасних проблем людства, руйнують кооперативні засади суспільства, розглядають економіку на рівні фірми і галузі.

Переоцінка засад функціонування світу в умовах економічної кризи безпосередньо стосується визначення місця інститутів в системі керування поведінкою економічних суб'єктів. Постановочний варіант взаємодії інститутів формальних і неформальних загалом відсутній, незважаючи на природну взаємозалежність. Відсутність організаційної єдності і стримання інституціонального упорядкування ставлять під сумнів універсальність закономірностей незалежно від місця і часу, натомість підтверджують парадигму економічного розвитку.

В цьому сенсі концепція економічного розвитку – умови становлення або законодавчий порядок формування відсутніх інститутів. Тому сьогодні слід відтворити інституціональні умови ринку адекватні природі людської координації і співпраці.

Дослідження інституціональних засад суспільства провадили західні вчені: Г. Бекер, Р. Гайнер, Р. Коуз, Д. Нельсон, Д. Норт [4], Р. Познер, Дж. Ходжсон [7].

Значний вклад в розуміння неформальних правил людської поведінки в системі господарської практики припадає на публікації вчених,

© В.М. Роменська, 2007

які з'ясовують місце неформальної складової в соціально-економічній системі: Ю. Латов [2], Е. Панеях [5], В. Попов [6], О. Чаусовський [8].

Мета статті полягає у з'ясуванні неформальних засад інституційного регулювання сьогодення, розв'язання дилеми функціонування сучасного економічного поля в умовах неринкового характеру інститутів бізнесу.

Використання методу інституціонального дослідження господарського життя суспільства допомагає розв'язати і аргументувати аномальний характер економічної дійсності, дозволяє скласти алгоритм вдосконалення субординації інститутів і відшліфувати ієрархію цінностей господарської діяльності.

Реалії бізнесу пов'язані сьогодні з неформальним сектором економіки, який долає інституційні обмеження і утворює власну систему цінностей і правил поведінки. Вседозволеність і анархія, халатність і безконтрольність використання ресурсів, плутократія, бюрократія і клептократія влади протиставляє економічні цілі соціальним.

В нагоді стає неформальна економіка, яка дозволяє "заощаджувати" на парадигмі взаємовигідного обміну в умовах відсутності ефективного власника в обличчі держави. В цих умовах економічна координація стає джерелом витрат поряд з витратами сировини, капіталу і праці. В цьому сенсі трансакційні витрати – бар'єр входу на ринок, який спричиняє розвиток неформальної економіки.

Тому оцінка діючих інститутів має ґрунтуватися на порівнянні з альтернативами можливої економії трансакції і трансформації.

Загальноновизнані інституціональні складові соціально-економічної системи: історичні традиції, духовний склад населення, система ціннісних установок, рівень правосвідомості пропорційно співвідносяться з нормами, звичаями і звичками, які пояснюють оптимальні рішення економічних агентів.

Інститут – соціальний феномен і його ядро – правові норми, які забезпечують зрозумілість і передбачуваність, структурованість, визначеність повсякденного життя. Засвоєні системи цінностей, стійкі соціальні норми, стандарти поведінки, схеми світосприйняття – сутність економічного інституту, раціональні настанови і апарат примусу – його ознаки.

Невиконання законів, відсутність контролю, зловживання і корупція підривають ціннісні орієнтири суспільства, дискредитують систему інститутів. Централізована інституційна зміна, вибір оптимальних норм і правил стикається з труднощами – формування неефектив-

них інститутів.

Дійсність підміняє надійні інституціональні гарантії громадянського суспільства зростанням свавілля влади. Марність зусиль у визначенні природи влади – ефективно знаряддя її збереження тими, кому вона не повинна належати у демократичному суспільстві [1, с. 21]. В умовах систематичного порушення замість захисту з боку держави легальну економіку змінює її двійник – тіньова економіка, яка виживає за рахунок адаптованості до системних умов буття. В цих умовах з'являється так звана довга тінь економічної дійсності [2, с. 131], змістовне усвідомлення якої здатне розв'язати кризовий стан економіки і стати запорукою майбутнього розвитку.

Цікаво, що протягом еволюції інституціоналізм як теорія вживав не операційні поняття, нечіткі і невизначені терміни, зміст яких постійно змінювався під час міркувань і різнився по авторах. Характерні ознаки цього напрямку: відсутність строгості в аналізі, метафізичні вирази (свого роду захист від критики), емоційний зміст [8, с. 21].

Традиційний інституціоналізм відокремлює інститути від теорії, в той час як неокласики проголошували теорію без інститутів. Сучасний інституціоналізм має два напрями: нова інституціональна теорія і неоінституціоналізм.

Представники неоінституціоналізму вважають інститути набором правових норм і неформальних правил, які утворюють рамки, обмеження, спрямовують економічну поведінку індивіда і організацій. Тобто це ті правила гри в суспільстві, обмеження, які оформляють взаємодію між людьми [7, с. 317].

Формальні норми і правила утворюють правову і регулюючу інфраструктуру, формують ієрархію, яка структурує інституціональне середовище. Формальні правила складають важливу проте незначну частину сукупності обмежень, які формують ситуації вибору. Більшою мірою поведінка визначається неписаними кодексами, нормами і умовностями. Практику повсякденної діяльності утворюють формальні інститути і неформальні правила ділової поведінки.

Функції формальних інститутів відносно неформальних: обмеження, втримання; стимулювання новоутворення; публічне обґрунтування, камуфлювання неформальної практики. Неформальні інститути – загальноприйняті звичні стереотипи і норми поведінки, які існують в індивідуальній і суспільній свідомості – ядро системи інститутів, яке дуже повільно змінюється [8, с. 42].

Виховання консенсусної ідеології – дотримання неписаних правил і норм – відбувається під час здійснення угоди в межах неформальних рамок, які наближують її до ідеалу з транзакційними витратами, які дорівнюють нулю [4, с. 27]. Таким чином величина транзакційних витрат – показник ступеня недосконалості ринків і кількісний вираз витрат відсутності інститутів.

Транзакційні витрати формують попит на суспільні інститути: вищі транзакційні витрати – вищий попит на інституціональне регулювання, яке здатне мінімізувати витрати купівлі-продажу, якості, гарантій в якості інструменту подолання невизначеності, ризику, асиметрії інформації, несумлінності контрагентів.

Проте в сучасних умовах виникає загроза рейдерства внаслідок колективної дії, що формує проблему безбілетника і тягне додаткові витрати. Тому мають існувати системи контролю і відповідальності за порушення правил колективної дії.

Адміністративні методи прискорення – абсолютизація форми за рахунок змісту, жертва стратегії заради тактики, підпорядкування мети організації задачам її збереження.

Неформальним інститутам притаманний виключно еволюційний хід розвитку, формальним – еволюційний і революційний. Трансформація існуючих неформальних інститутів у формальні – еволюція, відтворення тенденцій, бажаних нових правил взаємодії агентів.

Найбільш міцні і соціально доцільні інститути фіксуються у традиціях, неформальних нормах, а вже потім у писаному праві – легалізація.

Припущення трансформації всіх елементів структури норми: атрибут (коло осіб – все суспільство), характер санкцій, мета. Класичний вплив – природні, виробничо-технічні, культурні, політичні, релігійні фактори. Інститути виростають знизу.

Революційний шлях – зміна формальних інститутів на базі відомих зразків. Неформальні інститути не підпадають прямому впливу і змінюються індуктивно – реакція на нові формальні рамки [6, с. 56]. Зайвий раз маємо доказ про неформальні засади розвитку в сучасній динаміці розвитку.

Коллективізм і суспільне регулювання змінюють індивідуалізм і вільні змагання, традиціоналізм – новаторство, розрахунок і дисципліну – вдача і авральні зусилля, проте крайня соціальна диференціація залишається стійкою до змін.

Неформальний сектор економіки створює

і змінює правила і норми функціонування економічних агентів. Водночас протиріччя норм традиційного і офіційного права порушує соціальну справедливість і зумовлює переділ повноважень системи замість її вдосконалення. Загалом відсутність традицій правового суспільства заважає усвідомленню важливості правових інститутів для історичного розвитку.

Ситуацію загострюють розквіт лобізму інтересів і логролінг, які взагалі унеможливають соціальну ефективність інститутів, зводять нанівець обов'язки досягнути поставлених цілей на шляху суспільного розвитку.

В суспільстві відбувається деформалізація – трансформація формальних інститутів у неформальні, явного у неявне, стандартного у персоніфіковане.

Контракт відносин (імплицитний): неформальні відносини переважають формальні – взаємозацікавленість, ієрархія.

Підприємницькі таланти, ініціатива, чесна конкурентна боротьба втрачають первинний сенс в умовах незаконного отримання грошей, доступності влади, усунення бізнес-конкурентів.

Гаранти порядку в економіці – соціальні, економічні, етнічні інститути мають страхувати суспільство від переродження ринку у кримінальне економічне середовище (систему). Натомість свобода господарювання парадоксально призводить до криміналізації економіки. Відбувається зростання зайнятості у банківсько-фінансовій і торговельній сферах, орієнтація спрямовується не на виробництво і обслуговування населення, на власні інтереси. За цих умов відсутність мети економічного розвитку посилює економічний егоїзм: відбувається заглушення загально соціальних інтересів, крізь панують групові потреби поруч з особистими, що провокує хаос.

Значимість неформальних відносин і інститутів: стійкі персоналізовані особисті контакти, неявні угоди, неписані правила і домовленості – порівняно з формальними [5, с. 58].

Неформальні моделі взаємодії – найважливіший адаптаційний ресурс, пом'якшувачий стартові витрати перехідного періоду і зменшувачий втрати пристосування до нових умов і змін.

Деформалізація інституціонального простору суспільства – трансформаційна заміна формальних правил неформальними у неформальних відносинах, так звана "мутація".

Розвиток на базі власної ідентичності здатний відтворити траєкторію інноваційного розвитку – створення ефективних економічних,

соціальних і політичних інститутів з урахуванням цінностей, традицій і форм індивідуальності [3, с. 7].

Стійке функціонування можливе за умови існування формальних і неформальних інститутів – не виключення, а доповнення, базовий рівень – неформальні відносини.

Значення неформальних інститутів: заповнення інституціональних пустот, закріплення кооперації на мікрорівні, підтримка формальних норм, бо сила держави обмежена.

Формальні правила гри створюють умови для розробки досконаліших моделей неформальної взаємодії, які виникають тільки за умови існування формальних обмежень. Задача соціологічного і економічного аналізу – вияв неформальних норм і правил поведінки індивідів у буденному житті. Впровадження формальних регуляторів має структурувати неписані закони і норми поведінки. За цих обставин неформальна економіка має сприйматися в якості "третьої сили", яка здатна оптимально поєднувати цілі контрагентів на рівні бізнес-процесів, знаходити компроміс у взаємовідносинах національного і міжнародного рівня.

Синтез елементів працюючих систем вказує на недосконалість сучасних економічних знань, які не відповідають вимогам часу і цілям соціально-екологічно здорового суспільства. Тому ринковий механізм виявляється ненадійним інструментом розв'язання довгострокових задач. Ринкова поведінка орієнтує суспільство психологією споживання замість розширеного відтворення, спростовує безперервність і спадкоємність економічного розвитку, формує засади відчуження у суспільстві.

Закон Паретто проголошує неминучість майнової нерівності у часі і просторі, незалежно від діяльності інститутів, які створені людиною. Паралель в сучасній теорії раціонального очікування: всі дії уряду компенсуються діями приватних інвесторів і учасниками економічного процесу, які передбачають дії уряду.

Гордіїв вузол сучасної економіки взаємопов'язаний з невіршеними протиріччями: попит, пропозиція, стимули, справедливість, ринок, уряд, умови нагромадження капіталу, виплата заборгованості держави.

Система податків є безальтернативною відносно праці і капіталу, які не пов'язані з працею природи. Подібний стан речей вказує на абстрактність аналізу економічної дійсності і рівняння привілей.

Цікаво, що ресурси мігрувати нездатні, проте мігрувати здатні люди і капітал, а отже оподаткування праці, як і інформації, усклад-

нено. Тому корисна діяльність ніяким разом не подавлена і не викривлена, вона мотивована до подальшого розвитку, хоча цьому і не сприяє фіскальний механізм в якості стриманого управління дефіцитами. Існування тягаря виробництва і обміну в певній мірі придушує підприємницьку ініціативу і створює проблеми ефективності і справедливості.

Потенційні можливості розвитку суспільства пропонує Генрі Джордж, синтезуючи і примиряючи протилежні напрями, досягаючи компроміс двох полярних філософій: колективізму і індивідуалізму, поєднує кращі риси, звільнює від гірших і розв'язує протиріччя [1, с. 41].

Парадигма Генрі Джорджа викриває недоліки суспільного ладу, визначає умови необхідні для досягнення оптимального балансу приватних і суспільних інтересів, усуває владу монополістів, забезпечує фінансування державного сектору, рекомендує перебудову суспільства на засадах послідовності реформування суспільних відносин:

- 1) переоцінка ролі особистості;
- 2) зміна міжособистісних відносин;
- 3) якість державного управління;
- 4) гармонія відносин людини і природи;
- 5) союз між особистою свободою і доб-

робутом суспільства.

В сучасному світі ці напрями гіпертрофовані, бо почавши з індивідуалізації особистості, зруйновані соціальні напрями взаємодії разом з деструктивним характером управління державою. Такий стан речей ставить під сумнів можливість життєдіяльності людини в гармонії з природою і провокує ціле коло нерозв'язних екологічних проблем глобальних по суті, які є наслідком відокремлення вільної особистості від суспільства загального добробуту.

Сама природа суспільних явищ входить у протиріччя між собою:

- спостерігаємо ефективність – втрачаємо справедливість;
- розвиваємо бізнес – провокуємо соціальний занепад;
- стримуємо інфляцію – обґрунтовуємо безробіття;
- забезпечуємо зайнятість – поширюємо екологічну катастрофу;
- мотивуємо працю – збільшуємо майнову нерівність.

Максимум кожної з наведених альтернатив культивує сумніви в істинності стійких уявлень, які здатні розірвати обмежувальні інформаційні кайдани і стати стимулом само-

стійного критичного осмислення накопичених людством знань і досвіду, надати економіці поступальний рух на шляху попередження і подолання викривлення і запорошення економіки.

Шлях до цивілізації – подолання прірви між науково-технічним прогресом і бідністю. В цих умовах замість спіралі: спекуляція – ажіотаж – очікування, має розвиватися і стимулюватися приватна ініціатива і виробнича праця, відбуватися реформування системи державних фінансів. Слід розуміти, що соціальна і економічна система це двосторонній рух, а соціальна несправедливість, неадекватність наслідок недієздатності інститутів, які встановлюють правила цього руху. Система інституціонального регулювання має бути сумісною з приватними інтересами замість відірваності від реальності.

Раціональна політика має бути спрямована на вирішення соціальних проблем, що здатне змінити на краще економіку всього світу. Практика економічного мислення дискредитувала себе сьогодні, бо не є дієздатною, спроможною пояснити реальність, відсутній міцний фундамент. Реальне життя і виробництво не діє за абстрактними моделями, політика пропонує шляхи вирішення проблем не загострюючи увагу на можливих наслідках.

Більшість досліджень, які проводяться сьогодні, присвячені оцінці наслідків, проте й гадки не мають відносно коріння животрепетних проблем. Можна казати про соціальні вади ринкової економіки, які спричиняють катарсис світової економіки і призводять наукову спільноту у глухий кут, де немає жодного шляху забезпечення повної зайнятості і подолання злиднів.

Потрібна радикальна переоцінка інститутів і цінностей цивілізації, викриття ланок влади, які порушують права людини, розуміння сутності неформальних економічних процесів у сенсі розвитку суспільства, незважаючи на світовий масштаб термінологічних дискусій, які відволікають увагу від суті, з метою створення перешкод еволюційного реформування державної політики.

Історія розвитку економічної думки дозволяє співвіднести діаметрально протилежні позиції Карл Маркса (революціонер) і Генрі Джорджа (еволюціоніст), які намагались змінити світ і пропонували спосіб встановлення соціального порядку у сучасному суспільстві. Вони акцентували увагу на природно-ресурсному потенціалі кожної країни, його першочерговому значенні під час економічного розвитку межах світового господарства.

Сьогодні відбулася підміна понять, коли

власне природні фактори зневажені, натомість фактори абстрактні піднесені, що є поживною базою неформальної економіки, стимулом викривлення природи економічних відносин за рахунок масштабу спекуляцій і обслуговування інтересів вузького кола осіб.

Втрачений сенс морального обов'язку провідних особистостей світу провокує немилосердність і жорстокість, пестить соціальну напругу, відштовхує концептуальну призму значення економічної реальності, підводить базис несправедливості розподілу доходів у суспільстві, загрожує війнами і екологічною катастрофою.

Конфлікт інтересів в суспільстві не залишає альтернатив розвитку людства.

Сьогодні кожний економічний суб'єкт здатний мати багатство і отримувати відчутні переваги, гнобити інших – ціна просування у практику експериментально не перевічених теорій – головна причина конфлікту інтересів у суспільстві.

Дослідження лаштунків становлення економічних теорій переконує про замовчування і викидання на звалище історії теорії соціоприродної спрямованості, забуття імен вчених і політиків, які створювали практичні теорії.

Цивілізація має приймати розумні і гуманні рішення, кожна людина має право на частку природних багатств, які надані людству і звісно обмежені за якістю.

Проте меншість трансформує владу економічну у владу політичну, яка забезпечує гарантії в отриманні надприбутків без потреби вилучення на користь суспільства. Таким чином економіка як суспільна наука втрачає соціальне обличчя. Світ опиняється на роздоріжжі, бо ринкова і планова економіка нездатні захистити суспільство від кризи.

Адекватна економічна система має забезпечити зростання національного багатства, джерел фінансового забезпечення безпеки і соціального добробуту суспільства, створити економічні передумови справедливого і ефективного використання землі і природних ресурсів.

Проголошення і конституційне закріплення побудови соціально орієнтованої ринкової економіки – захід відволікання суспільної думки, культивування економічних теорій, руйнація здобутків. На практиці в більшості країн світу спостерігаємо розквіт ортодоксальної теорії монетаризму: погіршення умов праці, падіння доходності капіталу, зростання концентрації багатства і доходів меншості, посилення відокремлення класів, зростання соціальних

проблем, падіння авторитету країни в світі. В нагоді стає відомий вислів Сенеки стосовно місця ліків у порочних звичаях.

На думку Мейсона Гефні, корупція невід’ємна частина західної економіки [1, с. 10]. Колосальні збитки суспільства, головна причина періодичних криз. Поживна база – ресурси, які належать суспільству: багатство природи, суспільна інфраструктура і бюджетні кошти, які спрямовані на соціальні нужди. Відбувається присвоєння приватними особами земельної і природно-ресурсної ренти за рахунок використання хитрощів: підкуп законодавців, компромат чесних політиків, висока оплата праці вчених, які створюють замовлені псевдотеорії, фальсифікація творчої спадщини великих мислителів про справедливий миропорядок. Прямий відхід від проблем, невиправдане вперте непорозуміння, викривлення змісту ситуації в економіці провокує соціально-економічні кризи.

Мають бути впроваджені стимули до нагромадження капіталу і праці, ефективного розподілу ресурсів: рівні умови і обов’язки державних організацій і приватних. Всі питання мають бути відрегульовані у законодавчому порядку і не є нерозв’язними.

Оптимальне поєднання ринкових і адміністративних методів регулювання позбавляє теоретичних комплексів і нагадує, що побудова глобальної економіки – нестандартний процес, мають бути враховані особливості менталітету і самотність господарського механізму.

М. Блауг вважав, що історія розвитку економічної думки надає безліч неспростовних фактів відносно абсурдності обмеження економічного життя рамками єдиної теоретичної школи або системи поглядів. Він вважав, що ніякі пропозиції відносно економічної поведінки не є абсолютно вірними, ніякі теоретичні висновки не є дійсними на всі часи і повсюдно. Світ чекає втілення більш справедливих відносин і кидає неформальний виклик економічній системі.

Століття інформаційно-аналітичних технологій спростовує організаційні і технічні перепони формування ефективної просторової структури економіки на засадах балансу інтересів всіх регіонів, які враховують геополітичні, географічні і кліматичні особливості.

Вираз відомого письменника Франції Віктора Гюго відносно просування науки уперед за рахунок неодмінного креслення самої себе можна адаптувати до розвитку сучасної економічної системи світу. Саме розквіт неформальної економіки дозволяє усвідомити слабку життєздатність економіки формальної, яка не від-

повідає цілям сталого розвитку суспільства і використовує інституціональний компроміс. Визначення меж дозволу порушення встановлених формальних правил поряд зі змимим дотриманням формальних правил камуфлює складні стратегії захисту від селективного контролю за умови масового недотримання формальних правил – трансакційні витрати: плата за обхід правил і плата за безпеку, які визначають ступінь залучення до неформальної практики і масштаб її розповсюдження.

Вибір господарських агентів між втратами легалізації (плата за підпорядкування закону) і витратами неформальності (плата за обхід правил) на користь останніх. Компліментарність підкріплення і витрати неформальності – не лише додаткові витрати і сукупний обсяг витрат формальних і неформальних може не тільки збільшуватися, але і зменшуватися.

Формальне обґрунтування правомірності, оправдання деформалізації економічної системи господарюючими агентами оперує наступними аргументами:

- недосконалість системи формальних правил: складність, суперечливість; нормативне обґрунтування;
- стандартні форми поведінки: не дотримання правил економічної поведінки;
- етичні протиправні дії: порушення справедливості шляхом пограбування;
- утилітаризм: економічна доцільність і потреби економічного виживання;
- примус: тиск і вимагання бюрократичних і силових структур.

Основні висновки проведеного дослідження обґрунтовують реальну можливість включення до нормального правового поля практики неформальних відносин з точки зору позитивного впливу на взаємодію в суспільстві. Саме інституційний апарат потребує шлифування в напрямку відповідності задекларованим цілям і завданням функціонування. Значним кроком на шляху реалізації стратегії адаптування неформальної економічної практики має бути кодекс основних правил поведінки державного службовця з обов’язковим інструментарієм забезпечення належного контролю за його дотриманням. Отже вирішення проблеми цивілізаційного розвитку лежить у просторі відповідальності кожного індивіда, і саме свідомі обмеження здатні відтворити дієву систему інститутів.

Подальші економічні дослідження цього напрямку мають бути спрямовані на розробку механізму захисту правил гри, переключення з

неформальних стереотипів ділової поведінки до формалізованих, неявних – явних, непрозорих тіньових схем – відкритим легальним трансакціям.

З метою реального забезпечення рівних умов діяльності і балансу інтересів окремих виробників і споживачів: громадян, підприємств, галузей, регіонів, національних господарств виконавча влада має стати вразливою для громадян, що автоматично звужить підгрунтя корупції і буде сприяти інституціоналізації неформальної практики економічної взаємодії.

Література.

1. За кулисами становления экономических теорий. От теории – к коррупции. / М. Гэффни, Г. Титова, Ф. Харрисон. – Спб.: Б.&К., 2000. – 310 с.
2. Латов Ю. Длинные «тени» общества «светлого будущего»: два опыта интерпретации // Вопросы экономики. – 2000. – № 8. – С. 131-145.
3. Новицький В.Є. Інституційні перетворення і стратегія макроекономічної політики //

Актуальні проблеми економіки: теорія та практика. Вип. 1. – К.: Європейський ун-т, 2005. – С. 3-8.

4. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки: Пер. з англ. І. Дзюб. – К.: Основи, 2000. – 198 с.

5. Панеях Э.Л. Формальные и неформальные институты их применения в российской экономической практике // Экономическая социология. – 2001. – № 4. – Т. 2. – С. 56-68.

6. Попов В. Сильные институты важнее скорости реформ // Вопросы экономики. – 1998. – № 8. – С. 56-70.

7. Ходжсон Дж. Какова сущность институциональной экономической теории?: Пер. с англ. Д.С. Алексеева // Journal of Economic Issues. – June 2000. – Vol. 34. – Issue 2. – P. 317-330.

8. Чаусовский А. Формальное и неформальное в экономике: Монография. – Донецк, 2001. – 206 с.

Статья поступила в редакцию 15.01.2007

Л.І. ТЕРТИЧНА, к.е.н., доцент,

Приазовський державний технічний університет м. Маріуполь

ПРІОРИТЕТИ ЕФЕКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

Важливою умовою здійснення економічних реформ в Україні є вдосконалення системи формування людського капіталу в Україні.

Сучасна стадія розвитку цивілізованого суспільства характеризується тим, що практично в усіх розвинутих країнах світу так чи інакше існує могутня підтримка сфери формування людського капіталу з боку держави. Ґрунтуючись на результатах нашого дослідження, ми також дійшли висновку, що державну підтримку цієї сфери в нашій країні слід не лише зберегти, а й посилити.

Розпочаті лауреатами Нобелівської премії в галузі економіки Т. Шульцом (у 1979 р.) та Г. Беккером (у 1992 р.) дослідження проблем формування людського капіталу залишаються об'єктом активних наукових досліджень сучасних науковців. В Україні з кінця 90-х років ХХ ст. значний внесок у дослідження цих проблем зробили вітчизняні вчені: Грішнова О.А., Качан Є.П., Колот А.М., Онікієнко В.В., Чухно А.А. та інші.

Метою цієї статті є аналіз організованої

державою політики формування людського капіталу. В межах цієї статті ми розглянемо такі її елементи: створення державою сприятливих умов в системі загальної шкільної освіти та для первинної професійної підготовки майбутніх працівників в системі вищої та професійно-технічної освіти.

Проблема вдосконалення якості загальної середньої освіти в наш час потребує реформ, що включають підвищення заробітної плати вчителів, зростання шкільних бюджетів, вдосконалення програм навчання, спеціалізацію шкіл, а також розширення прав батьків у виборі школи для своїх дітей. Можлива практика використання системи ваучерів і податкових кредитів для платного навчання в приватних школах як механізмів, які, з одного боку, дають можливість споживачам одержувати освітні послуги в недержавних навчальних закладах на тих самих умовах, що й у державних, і, з іншого боку, зрівнюють у правах на державну під-

© Л.І. Тертична, 2007